

BATMAN İNTİHARLARI BAĞLAMINDA ÖZGÜRLÜĞÜN VE GELENEKSEL TOPLUMSAL YAPININ KENTSEL KURGUSU

Mazhar Bağlı*

ÖZET

Bu çalışma 2000 yılında Batman ilinde meydana gelen intihar olayları bağlamında yörenin kültürel ve toplumsal yapısı ile modernleşme arasında nasıl ve ne yönde bir ilişkinin kurulabileceğini tartışarak soyut anlamda insanın özgürlük sorununu da içine alan bir alan yaratma çabasının arayışındadır. Aynı zamanda geç modernleşen toplumlardaki kurumlar ve alt toplumsal sistemler arasında görülen eşgüdüm veya eşzamanlılık sorununun neden olduğu kopmaların oluşturduğu patolojilerin toplumdaki yansımaları ile bireylerin kimlik arayışları ve aidiyet duygularının somut zeminini görmeyi sağlayacak odaklara işaret etme çabasıdır.

Anahtar Kelimeler: İntihar, Batman İntiharları, İnsan Özgürlüğü ve İntihar, İntihar Felsefesi

Conceptualization of The Freedom and Social Structure on The Basis of Suicides in Batman

SUMMARY

This study aims to create an area which includes the question of freedom in an abstract domain as well as proposing the causes and aspects of realitions between cultural and social structure and modernization of the region in the sense of suicides took place in the town of Batman in year 2000. The study also shows the pathological influences through displacement caused by the problems created by the lack of coordination and emerging disjuncture within the instations of developing societies and sub-social systems. The individual search for identity and consequent opportunities for finding a concrete base of belonging are also a part of this mosaic.

Key Words: Suicide, suicides in the town of Batman, human freedom and suicide, the philosophy of suicide

* Yard. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

Giriş

İntiharı Toplumsal Yönleri Ve Teorik Tartışmalar

İngilizcede intihar için kullanılan "suicide" kelimesi, latince kökenli olup aslı "suuscida"dır. Latince "suus", kişinin sahip olma hakkı, "cida" ise, öldürücü, öldürmek, kesmek anlamındadır. Nitekim kavram genelde kişinin kendi isteğiyle bilerek hayatına son vermesi anlamında kullanılmaktadır. Türkçe'de kullandığımız sözcüğün aslı ise, Arapça "nahr" (boğazına vurmak, boğazlamak, kurban etmek ve tam zamanında yapmak) dir.

İntihar, birçok disiplinin ilgilendiği en karmaşık konular arasında yer alır. Kuşkusuz kişilerin hangi durumlarda hayatına "kast ettikleri"nin anlaşılması, hayatı "değerli" ve "yaşanabilir" olarak görenler için önem arz eden bir durumdur fakat, burada asıl ilgi; hayatın veya varolma hakkının temel kurgusunun zedelenmesine giden "meşru bir yol"un hangi durumlarda ve hangi mantıksal gerekçelerle kurulduğu veya kurulabildiğidir. Çünkü burada varlığın bizzat kendisine yönelik yok edici bir tehdit içerebilen herhangi bir metodoloji kendine özgü yeni anlamlar da üretebilecektir. Bu bağlamda "hayatın anlamı" tüm sosyal bilimlerin ortak paydadır.

Esasen intihara neden olan etmenler iki ana grupta toplanırlar: Bunlardan biri kişisel (psikolojik) olanlar diğeri ise toplumsal (sosyolojik) olanlardır. Bundan dolayı da intihar, hem psikolojinin hem de sosyolojinin doğrudan kendi alanına dahil ettikleri bir konudur. Zaman zaman intiharın bu iki disiplinin temsilcileri tarafından hangi etmenlere bağlı olarak açıklanmasının daha doğru bir yaklaşım olabileceği de

tartışmalı olmuştur. Bir sosyolog olarak elbette onun toplumsal ilişkiler ağında üretilen "hayata bakış tarzı"nın bir sonucu olduğunu paylaşıyorum fakat, konuya ilişkin psikolojik faktörler de göz ardı edilmemelidir. Aslında burada hangi etmenin daha belirleyici olduğunun tartışılmasından çok, neyin intihar oranlarında bir düşüşe neden olduğu ve neyin hayata karşı tutunmayı dumura uğrattığının anlaşılması daha önemlidir çünkü bu bize hayatın kimi zaman saklı kalmış olan o meşhur gizeminin keşfedilebilmesinin imkanlarını da sağlayacaktır. İnsanın hayatla olan bağlantısının sadece "güdü"sel ve "umutlu olmak"la açıklanması herhalde artık bizi tatmin etmemektedir. Yaşamdan tatmin olma isteğimiz ve uğraşımız öteden beri devam edegelen (en kadim) çabalarımızdan birisidir. Fakat burada elde edilenlerin bir veri olarak kullanılabilmesinin muhtaklığı bizi hem deyim yerindeyse hem sınırlendirmekte hem de konuyu gizemli temellerde açıklamaya sevk etmektedir. Çünkü hayatı dumura uğratan asıl şeyin ne olduğunun en sadık bilgisine sahip olanlara, müntehihlere asla ulaşamamaktayız. Bundan dolayı da hem teorik olarak hem de ampirik olarak söylenenlerin tartışmalı olmasını, bir çok yoruma açık olmasını normal karşılamak gerekir belki de.

Belki de konu, günümüz insanın özüne zıt bir çizgide sürdürdüğü özgürlük anlayışı çerçevesinde ele alınmalıdır (Göçer 1991). Özgürlüğün, ontolojik temelleri ile epistemolojik temelleri arasındaki kopuşun neden olduğu sarsıntıdır insanı dünyaya tutunmaktan vazgeçiren. Bilindiği gibi modernleşme, insana global ölçekte mekanlar ve üst kimlikler sunar ve bunları sunarken de söz konusu aidiyetleri refere ederken veya insana global ölçekte

mekanlar sunarken hayali bir konsept çerçevesinde bu mekanları/ulusları (Anderson 1995) oluşturmaktadır. Bu ise, bizim bağlı olduğumuzu düşündüğümüz yerin, mekanın (veya ulusun) gerçek değil hayali olduğu anlamına gelir ve bunun için de insanlar, geleneksel ilişkileri barındıran gerçek mekanlara ve alanlara yönelmektedirler. Ancak, ideolojisini benimsemeyen pratiklerini "gönül rahatlığı" ile yerine getirdiğimiz modernleşme, bu alanda da artık kolay sığınılacak bir "alan" bırakmamıştır (Bağlı 2000).

M. Heidegger'e göre insan; varoluşsal bir sarsıntı geçirdiği zaman kendisini bir boşlukta bulur, çevresindeki her şey silinip gider (Heidegger 1998). İdealist iddiaya göre insan; tanrının mutlak varlığından bir parça olan ve bundan dolayı da "ebedilik" gibi tanrısal nitelikleri olan "ruh" ile, biyolojik varlığını kaytlayan ve dünyevi nitelikler taşıyan "beden"den oluşan bir varlıktır. Dolayısıyla aslında insanın varlığı, birbiriyle kolay bir şekilde uyumluluk göstere-meyen iki zıddın birleşmesini ifade eder (Bostan 1992). İnsandaki bu çelişki onu hep bir şeyler aramaya sevk etmiştir ve hatta bu uyumsuzluktan dolayı da hep kendimizle aramızda uzun vadeli bir birliktelik kurma noktasında gerekli performansı gösteremediğimiz de söylenmektedir.

Her kim aslından uzak düşsün: Arar;

"Asl"a dönmek için bir uygun gün arar.
(Mevlânâ'dan aktaran Boston: 1992).

Bu dünyaya ait olmadığımız düşüncesinin neden olabileceği bir yabancılaşmanın varlığı, yeni bir tartışma değildir ancak, günümüzde söz konusu olan "anlam"sız bir yabancılıktır. Bu yabancılık özellikle de globalleşme ile beraber

ortaya çıkan aidiyet duygusuna karşılık gelebilecek olanı (kimliği) zedelemektedir. Nitekim, "1980'li yıllarda ama özellikle de 1990'larda toplumsal kuram kendisini bir alana diğerlerine oranla daha fazla açtı. Bu alan en geniş anlamda kimlik politikalarıydı. Tek tip, bir örnek bir toplum yaratma sürecinde kimlik seçilmiş değil kişiye verilmiş, giydirilmiş bir şeydi. İktidar ve otorite onun ne olacağına önceden karar vermişti. Bu kararı tayin eden en önemli unsur ise 'normal'likti. 'Normal' olan düzen-içi, anormal düzen-dışıydı" (Kahraman 2003).

Günümüzdeki temel sorun, siyasi yapıyı da içine alan söylemsel "iktidar"ın temel referanslarının anlamlandırılmasında gösterilen başarısızlıktır. Daha açıkçası bir "odak"a sahip olamamaktır. Çünkü modernleşememe, önümüzde varolanı bir bütün gibi gösteriyor ve buna uygun tutum sergiliyor olmasına rağmen, aslında hayatı ve onu içine alan değerleri ayrıştırmakta/çözmektedir. Çünkü insanın varoluşunun temel anlamsal parametrelerini irdelediğimizde karşımıza son aşamada "ontolojik" bağlam çıkmaktadır. Bu bağlam ise, dilbilimsel olarak vücut/varlık bulabilmektedir. Psikoloji disiplinin klasik dönemlerden beri var olan asıl amacı; "insanın ruhsal yapısını" ortak bir paydada tanımlamaktır. Bugün bu tanımlama için temel referansın "dil" olduğu veya olabileceği konusu en çok tartışılan konulardan birisidir. Chomsky, Vygotsky, Stern, Lacan ve Piaget bunlara örnek verilebilir. Çünkü düşüncüyü ifade etme aracı olan kavram, düşüncenin dil ile ifadesinin aracı olmanın ötesinde de bir anlam içermektedir.

Bilindiği gibi klasik ontoloji "var olanın bilimi" olmasına rağmen var olandan hareket edilmemiş "var olması gereken" olarak

düşünülmüştür. Bu ise, varlığı doğrudan konu alan bir yaklaşım değildir. Varlık'a ilişkin öncelikle bir teori kurulur ve bunun yardımıyla da o ispatlanmaya çalışılır. Modern ontolojinin var olandan hareket etmesi, Descartes'in kartezyen anlayışının bir uzantısıdır ve bu anlayış, dış dünya ile olan bağlantıyı (bilişsel, ethic ve estetik) res extensia, cisimli olan şey temelinde kurmuş veya kurulmaktadır. Aslında bu, paradoksal bir durumdur. Burada, kişinin varolmağını koşullayanlarla "yabancı" olduğu ve fakat aynı zamanda "buraya ait olduğu" gibi anlamları doğurabilecek bir paradokstur. Bu paradoks, aynı zamanda anlamsız bir yabancılaşmayı da doğurmaktadır. Veya bugünkü yabancılaşma, "anamlı bir paradoks" içermeyen bir yabancılıktır. Anamlı bir paradoks, bizi her zaman yeni soruların peşinde koşturacak ve biz, her zaman kendimizi yeni "anlam"lar bulmaya sevk edeceğiz.

Oysa bugün artık ne "reel varlık" alanının ne de "ideal varlık" alanının bilinmeyen yönlerinin varolduğuna inanıyoruz ve bu da bizi "soru"suz ya da "anlam"sız bir dünyada olmaya-
cak anlamlar bulmaya sevk etmektedir. Çünkü yaşamın kendisi olan "zaman"a yabancılaşan (Saydam 1999) insan için artık, ötekisinin de (belki de idealar dünyasının da) bir anlamı kalmamıştır. Bu bağlamda modernleşme de zaten dünyadaki bütün farklılıkları (hem bireysel hem toplumsal farklılıkları) totaliter bir tarzda tek tipleştirerek tek bir boyuta mahkum edip indirgemeci bir yol izlemektedir. Post-modernist yaklaşım ise, bu tek tipleştirmeye karşı çıkararak kontrolsüz bir parçalanmanın neden olduğu bir özgürlüğe çağırılmaktadır bizi. Modernleşmenin ortaya koyduğu araçsal aklın gelişmesinin doğurduğu; sanat, bilim ve ahlak alanına ilişkin

yeni ussalıklar, Weber'in de ifadesi ile bir alan ayrışmasına neden olmaktadır ve bu da anlam kaybına neden olarak aynı zamanda bir özgürlük kaybına da neden olmaktadır (Lash 1991).

Bir "Hiç" olarak "Herşeyi" doğru bir biçimde arayabilmemiz için kendi "hiçliğimiz" in ve varolanın "herşey"liğinin sınırlarını ve alanını bilebilecek sorulara da sahip olmamız gerekir en azından.

Kişisel Etmenlerle İntiharı Açıklanması

Psikoloji disiplini açısından intihar, bireyin ruh sağlığı açısından gösterdiği uyumsuzluktan en radikal kaçınma biçimidir (Binbaşoğlu 1983).

"Freud, önceleri depresyonu ve onu izleyen intiharı, özleştirilmiş sevgi nesnesine yöneltilmiş saldırganlık olarak yorumlamış, ancak sonradan ölüm içgüdüsünün etkinlik kazanarak intiharı kişinin kendi üzerine çevirmesi biçiminde açıklamıştır" (Geçtan 1984). Çünkü ona göre bütün canlı varlıklarda içinden çıkmış oldukları cansız hale dönmeye zorlayan bir içgüdü vardır. Sahip olduğumuz kültürün ya da uygarlığın (civilizations) da kimi zaman yaşamı dayanılamayacak kadar katı duvarlarla ördüğü ve bunun da bizi bunalıma sürüklediği görülür. Kendimizi var etmemiz önünde kimi zaman birer engel olarak da çıkabilen toplumsal değerler, aslında hem doğayı hem de toplumsal olanı insanlaştırmaya çalışırlar. Bu becerilmediği zamanlarda ise insanın hayatla arasında kurduğu anlamlı ilişki kaybolur (Freud, 1953).

Kendilerine ait bir tarihlerinin olup olmadığı konusunda sorunlu olan toplumlarda sıkça rastlanan bu durum bir "kimlik" sorunu olarak da ortaya çıkar. Özellikle de "reddi miras"ta bulunan toplumlarda hem bir kimlik bunalımı yaşanır

hem de bir epistemoloji oluşturulamaz. Tarih bilincinin olmaması ise, tarihçilerin edebiyata veya daha genel anlamda "estetik"e ilgisiz olmalarından kaynaklanır.

"Schilder, intiharın tek boyutlu bir olgu olmayıp karmaşık bazı psikolojik mekanizmaların ortak bir ürünü olduğu görüşündedir. Ona göre intihar, bir diğer insana yöneltilmek istenen kızgınlığın kişinin kendi üzerine çevrilmesinin yanısıra, sevgisini esirgeyen bu insanı cezalandırma ya da onunla bir tür barış yapma isteğinin ve aynı zamanda, başedilemeyen güçlüklerden kaçışın anlatımıdır. Bernfeld ise; intihar konusundaki klasik tanımında şöyle der: 'intihar eden kişi gerçekten bir başkasını öldürmek istemektedir. İntihar eylemine geçebilmesi için, bu insanı güçlü bir biçimde özdeşleştirmiş olması gerekir. Ancak o zaman kişi, kendini öldürmekle, önceleri sevdiği ve sonra da nefret ettiği bu ikinci insanı da ortadan kaldıracığına inanabilir. Ayrıca, öldürme isteğinden ötürü duyduğu suçluluğun karşılığını da ödemiş olur'. Andics'e göre, çocukluk döneminde normal sevgi ilişkilerinden yoksun kalmış kişilerin, ileriki yaşamlarında da (hiç) kimse tarafından sevilmedikleri ve istenmedikleri duygusunu sürdürmeleri intihar olaylarında önemli bir etmendir" (Geçtan 1984).

"Bazı durumlarda kişiye egemen olan mantık dışı düşünceye çöküntü yerine kızgınlık, düşmanlık ve öç alma duyguları eşlik edebilir. Bu tür intihar güdüsü özellikle, kişinin geride bıraktığı yakınlarını ölümünden sorumlu kılabilceği durumlarda ortaya çıkar. Yine aynı nedenlerle, bazı intihar olayları dramatik ve göstermecî bir nitelik taşır. Kentin en yüksek binasından ya da kulesinden atlayan, kalabalık bir seyirci kitlesinin karşısında canlarına kıyan

kişilerin belki de tüm dünyaya olan kızgınlıklarını ilân ettikleri ve o güne dek silik ve önemsiz kalmış varlıklarına, bir an için herkesin dikkatini çekmeyi umut etmiş oldukları düşünülebilir" (Geçtan 1984).

Psikologların önemli bir kısmı, intiharların çoğunun ağır depresyon durumları sonucunda ortaya çıktıklarına inanırlar. Çünkü bu depresyon genelde bir karamsarlığa neden olur ve kişi bu durumdan kendi canına kıyarak kurtulmayı hedefler. Psikiyatri kliniklerdeki hastaların başlıca ölüm nedenidir de intihar. Bundan dolayı da psikiyatri disiplini intiharı en azından bir hastalık belirtisi olarak kabul edip onun temelde ruhsal bir anormalliğin (hastalığın) göstergesi olarak ele alır.

Ancak psikiyatriye ilişkin kimi düşünceler, konunun salt bu bağlamda ele alınmasının tatminkar bir yaklaşım sergileyemediği/sergileyemeyeceğidir. Çünkü o, her şeyden önce üzerine kurulduğu felsefi arka planı kendisi oluşturan bir disiplin değildir. Başka bir ifade ile temel bir felsefeden yoksundur (Babaoğlu 1999). Bir başka tartışmalı nokta da psikiyatrinin bir kriter olarak kabul ettiği ortalamanın 'normalliğidir. Peki, ya ortalamanın kendisi yanlışsa? Buna rağmen psikiyatri, toplumsal normalliğin temel ilkelerini oluşturan (yeni yetme) bir felsefeye dayanır. Normallik ve anormallik bir çok sosyal bilimde, özellikle de psikolojide; istatistiksel olarak az rastlanan durumlardan ve istatistiksel normlardan sapmadan hareketle tanımlanır ve belirlenir (Atkinson ve ark. 1995). Bu düşünce ise, insanların diğer bireyler hakkında sahip olmaları gereken "delilik" ve "akıllılık" konusunda temel kriterleri saptar.

Psikiyatri ve psikolojinin kolay bir mantıksal zincirle (vetire ile) vardıkları normallik, felsefenin

en eski ve en tartışmalı konularından birisi olan "ölçüt" sorunu temelidir. Burada ölçütsüzlüğe hiçbir imada bulunmaksızın vurgulamak gerekir ki, konu sanıldığı kadar doğrudan nesnel dünyadan devşirilen bilgilerin toplamının oluşturduğu bakışın da ötesinde bir sfere sahiptir (İnam 1983).

Çağdaş öznenin nasıl ortaya çıktığını ve bu öznenin söylem karşısındaki acizliğini göstermeye çalışan M. Foucault'ya göre birey, yani söylemin öznesi olarak varolan, modern bilimsel disiplinlerin ve özellikle de psikiyatrinin kuşatılmışlığından asla kurtulamayacaktır (Foucault 1992). İlk önce "sinir hastalıkları" aracılığıyla tıp; ardından akıl hastalıklarının nedenlerini, önce "aşırılık'ta, daha sonra mas-türbasyon alışkanlığında ve doyumsuzlukta, giderek "üremeye ilişkin sonuçlar'da aramaya, hele kendi öz alanındaymışçasına cinsel sapmaların tümünü kendine bağlamaya başlayan psikiyatri; delilik ve akıllılık çerçevesinde her gün yeni söylemler üretir ve çevreye yayar (Foucault 1993).

Antropolojik Açıdan İntihar

Antropologlara göre ise, bütün zamanların en yaygın intihar sebebi "utanç"tır. Bunun yanında ölen kişinin eşine eşlik etme düşüncesi de en eski ve en yaygın intihar nedenlerindedir. Dinsel düşünceler, intiharı hiçbir şekilde onaylamazlar. Bu durum her üç büyük din için de söylenebilir. Gerçi Tevrat'ta intiharın açıkça yasaklanmadığı söylenebilir de birçok aziz ve Yahudi din bilgini intiharın yasak olduğu konusunda hemfikirdir ve bundan dolayı da intihar, genelde suç sayılırdı. Buna rağmen intihardan dolayı herhangi bir kimseye ceza-i müeyyidenin uygulandığına da pek rastlanmaz, çünkü müntehirler hakkında hazırlanan raporda

genelde; "zihin dengesi bozukken" girilen bir eylem olarak tanımlanır ve ölenin suçsuz olduğuna toplum inandırılırdı (Smith 1979).

Aksi halde kimi suçların (intihar gibi) cezasız kalması, hukuka karşı olan güvenin sarsılmasına neden olacaktır ve bunun içindir ki o, bir hastalık olarak tanımlanır. Özellikle de akli bir sorunun varlığının vurgulanması konunun hukuk dışına ve hatta din dışına taşınmasına da neden olmuştur. Bu bağlamda kimi toplum-larda intihar edenlerin cenazelerinde dini törenlerin yapılmasına yönelik yasaklar da aynı şekilde değerlendirilebilir. "İngiltere ve Galler ülkesinde 1961'e kadar hem intihar hem de intihara teşebbüs, ağır suç olarak kabul edilmişti. Kilise, 1962'ye kadar, intihar edenlerin cenazelerinin hiçbir dini tören yapılmadan kaldırılmasını emretmekteydi (Smith 1979). İntihar'ın bir hastalıktan kaynaklandığına dair olan tanımlamanın, pratik bir işlevi daha var: Toplumsal "normal"lik için yöntemsel bir paradigmayı oluşturma imkanının sağlanmasıdır.

Toplumsal Bir Olgu Olarak İntihar: Sosyolojik Bakış

İntiharın kişisel/psikolojik bir olay olarak görülmesine karşın onun toplumsal bir "olgu" (vaka) olduğunu ilk kez sistematik bir tarzda ve sosyolojik bir temelde araştıran ve iddia eden Fransız sosyolog E. Durkheim'dir. Durkheim, intiharın toplumsal bir olgu olduğunu ileri sürmüş ve aynı zamanda konuyu o zamana kadar yapılan araştırmalardan daha kapsamlı ve farklı bir şekilde ele almıştır. "Le Suicide" (1897); İntihar adlı çalışmasında konuyu araştıran Durkheim, intiharı şöyle tanımlar: "Kendini öldürme, bir insanı doğuracağı sonucu bilerek, olumlu ya da araçlı olarak kendi kendini ölüme sürüklemesidir" (Durkheim 1992).

Burada önemli bir nokta daha var ki oda Durkheim'ın, nasıl intiharın toplumsal bir olay olduğuna vardığıdır? İncelediği verilerle belirli bir toplumda 5-10 yıllık intihar oranlarının yıllık toplamının hemen hemen aynı kaldığını, hatta doğum ve ölüm istatistiklerinden daha düzenli ve değişmez olduğunu tespit etmiştir. Normal dönemlerde belli bir istikrar gösteren intihar olaylarının, toplumda meydana gelen bunalımlarla değiştiği görülmüştür. Örneğin; ihtilal dönemlerinde, savaş dönemlerinde intihar oranları hızla düşmektedir. Çünkü böyle durumlarda "kollektif bilinç", "bireysel bilinç"i sınıksız sarar. Bu sonuçlardan yola çıkan Durkheim, intiharın sosyal nedenlerden kaynaklandığı görüşüne varmıştır.

İntiharın sosyal nedenlerini ise üç grupta toplamıştır: Birincisi bencil intihar: bireyin bağlı olduğu din, aile, politik zümre vb. tarafından korunmamış olmasından meydana gelir. Başka bir deyişle bencil intiharlar, toplumsal bağların gevşek olduğu 'kişi'nin kendini yalnız hissettiği zaman ortaya çıkar. İkincisi elcil intiharlar: İnsan yalnız bağlı olduğu grup tarafından korunmadığı ya da toplumsal bağların gevşek olduğu zamanlarda değil tersine topluma çok bağlı olduğu zamanlarda da intihar eder. Eskiden Hindistan'da kocalarının ölümünden sonra intihar eden kadınlar, efendilerinin ölümünden sonra intihar eden köleler, hizmetliler...vs. Üçüncüsü anomik intiharlar: intiharların bir çeşidi de bir takım toplumsal bunalımlar sonucu meydana gelir. Bunlara anomik intiharlar denmektedir. Anomi; toplumda her alanda inanılacak, güvenilecek değerlerin ortadan kalkması ya da yıpranması sonucu ortaya çıkar (Durkheim 1992). Amaçsızlık intiharları olarak da nitelendirilebilecek olan bu inti-

harlar, hızlı değişim deneyimi geçiren toplumlardaki artan intihar oranlarını açıklar. "Bu teori aynı zamanda, kendilerini aniden değişmiş sosyal şartlarda bulan insan grupları arasında artan intihar oranlarını da açıklar" (Cole, 1999).

Sosyoloji disiplini için de bir milat (dönüm noktası) olarak değerlendirilebilen bu çalışmada Durkheim, bir çok toplumdan elde ettiği istatistiklerden hareketle intiharın kişisel nedenlerden çok toplumsal nedenlerden kaynaklandığını iddia etmiştir. Önce konuyla ilgili o zamana kadar yapılmış hemen hemen bütün araştırmaları ve iddiaları araştırmakla işe başlar ve farklı toplumlardan elde ettiği farklı intihar oranları ile farklı intihar çeşitlerini istatistikî verilerle sunduktan sonra intiharı; akıl hastalığı, ırk, kalıtım, iklim ve hava sıcaklığı gibi etkenlerle açıklamaya çalışan tezlerin geçersiz olduğunu, aslında konunun sosyolojik bir durum olduğu yönündeki iddiasını açıklamaya/kanıtlamaya çalışır ve ayrıca konunun, kavramsal düzeyde de günlük dilde kullanıldığından farklı bir şekilde ele alınması gerektiğini vurgular. Çünkü normal bir konuşmada kullandığımız sözcük, onun çeşitli türlerini ve sınıflandırmalarını içerebilecek bir anlamdan yoksundur. Bu ise, araştırma alanının kavramsal modelinin oluşturulmasının ilk adımını ve aynı zamanda temelini oluşturmaktadır. Ancak buna rağmen konuyu en iyi ifade eden sözcük olması bakımından da yeni bir sözcükle durumu ifade etmeye de gerek yoktur. Öyleyse kesin olarak şunu söylüyoruz: Ölen kişi tarafından ölümle sonuçlanacağı bilinen yapılan olumlu ya da olumsuz bir edimin doğrudan ya da dolaylı sonucu olan her ölüm olayına intihar denir. İntihar girişimi ise, bu biçimde tanımlanan, ama ölüm sonucu

doğmadan durdurulan edime denir (Durkheim 1992).

Bu nesnel tanımlamasından sonra Durkheim, intiharın nedenlerini çeşitlerini ve diğer toplumsal olaylarla olan ilişkisine değinerek başta kurduğu argümanını kanıtlayarak herkesin tamamen bireysel zannettiği bir konunun dahi toplumsal olduğu ve toplumsal bir olayın nedeninin yine başka bir toplumsal olay olduğu yönündeki genel yargısına varır.

İntiharı Felsefesini Yapmak Mümkün Müdür?

Ölmek

bir sanattır, her şey gibi

eşsiz bir ustalıkla yapıyorum bu işi.

(Sylvia Plath'ın Leydy Lazarus'undan)

İntiharı estetik bir perspektifle bahse konu etmenin sanatçı (şair) bakışından başka ne ile mümkün olabileceğini henüz kavradığımızı kabul ettiğimiz veya benimsediğimiz söylene-
mez ancak, Valentino'nun Elvis Presley'in ardından intihar eden, intihar girişiminde bulunan bir yiğit insanın olduğu bilinmektedir. Yine edebiyat tarihçilerine göre "Genç Verder'in Acıları"ndan sonra intihar edenlerin sayısında büyük bir yükselme olduğu söylenmektedir (Göçer 1991). Fakat burada asıl soru şu; adı geçen olaylarla herkes aynı tür bir bağlantı mı kurmuştur? İşte bu soruya gönül rahatlığı ile net bir cevap vermemiz kolay değildir.

Sanatçı olmayanların hep "varolmak"lığı bir referans olarak kabul etmeleri, varlığa karşı radikal bir eleştiriyi gündemlerine almamalarındandır. Onlar (sanatçılar), tanrının var ettiğinden farklı bir şekilde yeniden varolmanın çabasıdadırlar. Bedenlere uygun ruhlar yarat-

ma sevdasında olanlardır sanatçılar. İntihar edecek kadar kendini "cesur" ve varlığın varoluş şekline karşı duramayanlardır onu hep bir "marazi" durum olarak görenler*.

Kuşkusuz salt yok ediciliğin bizzat kendisinin varlığı tehdit eden bir uolgu olması bakımından üzerinde çok derin tartışmaları gerektirmediği düşüncesinin yanında düşünceye konu olan ve aynı zamanda düşüncenin varlığının teminatı olan varolmaklık'a karşı çıkılması da düşünülemez ancak, özellikle kimi şair ve edebiyatçı, hayata veya varlığa karşı en radikal bir eleştiri olarak intihar üzerinde düşünmüşlerdir.

Elimizde bulunan verilere göre intiharın hemen hemen hiçbir öğretici tarafından meşru kabul edildiği veya bir erdem olarak değerlendirildiği bir yaklaşım yoktur ancak, Stoa'cılar, intiharın bir erdem olduğunu savunmuşlardır.

Bilindiği gibi Stoa okulunun kurucuları Zenon ve Kleonthes intihar etmişlerdi. "Erdem", merkezi bir sorun olarak kabul eden Stoacıların erdem uğruna gerektiğinde bir hayatın dahi feda edilebileceğini ispatlamak için intihar ettikleri söylenmektedir. Buna rağmen intiharın kimi sanatçılar ve şairler dışında "erdem"i imleyen bir durum olarak kabul edildiği vaki değildir. Özellikle de hayatın yaşanmaya değer olup olmadığının kişisel bir kararla belirlenebilmesinin mümkün olamayacağını kabul eden günümüz ahlak ve hukuk ilkeleri, (nerdeyse) onu cürüm/suç olarak değerlendir-

* Bilindiği gibi Beşir Fuat, intihar etmek için bileklerini keser ve bileklerden akan kan ile intiharını an be an not eder.

mektedirler. Nitekim suç oranları ile intihar oranları arasındaki ilişkiye işaret eden Durkheim de konuyu bu temelde ele alır. Güçlü toplumsal bağlar ve ilişkiler bütünü intiharları etkileyerek azalmasına neden olurlar.

İntiharların önlenmesine yönelik imalı bir çözüm de barındıran bu görüş, her ne kadar Hançerlioğlu* tarafından metafizik imalar da içermiş olmaktan dolayı bilimsel olmamak (Hançerlioğlu 1996) ve sorunun özüne varamamakla suçlanmış ise de günümüzdeki veriler ve bir çok çalışma aslında teknik açıdan ve yöntembilimsel açıdan Durkheim'i doğrulamaktadır: Törebilimsel önlemlerle intiharların azalabileceği, geleneksel toplumlarla modern toplumlar arasındaki intihar oranları bize açıkça göstermektedir. Kuşkusuz intiharın mutlak önüne geçebilecek bir "değerler sistemi"nin varlığına henüz rastlanmamıştır ancak, kimi toplumlardaki oranların düşüklüğü bize konunun değer sistemleriyle bağlantılı olarak irdelenmesi gerektiğini de gösterir. Nitekim son zamanlarda konunun belli bir inanma türü (satanizm) ile de ilintili olarak sıkça dile getirilmesi de bundandır. Ve Batman'da da elde ettiğimiz bulgular bize bunu göstermektedir. Geleneksel yaşam biçiminin ve kuşak çatışmasının en sorunlu olduğu yerlerden birisi olarak Batman'daki kuşak çatışmasının da en derin şekliyle yaşanacağı açıktır. Başka bir ifade ile burada yaşanan çatışmanın şiddeti, yine burada yaşayan değerlerin katılığıyla orantılı olacaktır.

Kendisine ait bir "mazisi" ve "mitolojisi" olmayan bir "yöre"ye dair hissedilebilecek

* Durkheim'in bile yeteri kadar pozitivist veya materyalist olmadığını söyleyecek cesareti başka kim gösterebilir ki?

aidiyet duygusunun cılızlığı, oradaki kişilerin hayata tutunmalarını da önemli ölçüde belirlemektedir. Özellikle de toplumsal yapıda kendilerine ait rollerde ve statülerde, kendileri doğrudan belirleyici olamayan kadınlar için bu sorunun kökünün daha da derinde olması kaçınılmaz olacaktır. Bununla beraber kadının sahip olduğu "taşıyıcılık" karakteri de onun için varoluşsal bir paradoks yaratmaktadır. Buna modernleşmenin temel argümanlarının "eril" bir nitelik taşıdığı iddiasını da eklemek mümkündür.

Modern Yaşam ve Kadın Doğası

Kadınların sahip oldukları "kadınlık rolleri"nin ve toplumsal konumun onların "doğası"ndan mı kaynaklandığı yoksa "toplumsal kurum"ların oluşturduğu konusu, bilim tarihinin en tartışmalı konularından birisidir. Toplumsal değerleriyle örtüşen değişimlere sahip olan toplumlarda dahi bu konu, sanıldığından daha sorunludur. Kaldı ki tüm geri kalmış -gelişmemiş- veya gelişmekte olan toplumlardaki değişim, çoğunlukla "dışsal faktörler" sayesinde var olabilmektedir. Bu dışa bağımlı değişim çabaları ise, kimi zaman bu toplumların kendi varoluş şartlarını tehdit eden düşünceler etrafında odaklandığı fark edilmemektedir. Sözelimi kendisi için hermeneutic'i bir ifade imkanı olarak gören farklı oluşumların hermeneuticle tehdit edildiğinin fark edilmediği rahatlıkla söylenebilir.

Kurumsal düzeydeki düzenlemelerin ve yapılanmaların toplumsal yapının temel değişim dinamiğine uyumlu bir dönüşümü gerçekleştireceği düşüncesi artık pek taraftar bulamamaktadır. Ancak ülkemizde değişimin iç dinamiklerden çok, dış dinamiklerle sağlanması düşüncesi temel bir politika olarak halen geçerliliği olan bir yaklaşımdır. Aynı düşünce, ülkedeki tüm siyasi

ve resmi örgütlenmeler için de geçerlidir. Kısaca ülkemizde gerek devlet, gerekse de ideolojik yapılar kişilerin (tarafhtarlarının) hayatının tamamını, tüm alanlarını doldurma peşindedirler. Bu ise, bireyin gerek toplumsal yapı içinde gerekse de kendi sınıfsal konumu içinde kendine ait bir "yer" edinmesini engellemektedir. Bizde, belki de daha genel bir ifade ile "Doğu" toplumlarında bireyin varlığı, topluluğun veya toplumun varlığına feda edilmiştir. Çünkü birey, kendi başına bir anlam ifade etmez (Kılıçbay 2001, İnsel 1990). İşte sorun tam da bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Ancak herhangi bir grubun içinde bir anlamı olanın, grubun dışında bir anlamı yoktur. Kendisini ait olduğu toplumsal kategori ile ifade eden bir birey, ancak o grubun sahip olduğu anlam kadar anlamlı olacaktır.

Aynı durum, yeni kurulan veya kurulmakta olan kentlere göç eden veya orada yaşayanlar için de söylenebilir. Bu kentlerdeki bireylerin kendilerini bağlı hissedebilecekleri bir üst kimlik, bir toplumsal sınıf yoktur. Özellikle kadınlar için durum daha da karmaşıktır çünkü; geleneksel toplumlarda kadın ile erkek birbirinden hem zihinsel olarak hem de fiziksel olarak ayırırlar. Bu tür toplumsal yapılarda en yakın ilişkilerin ve samimi duyguların yaşandığı, toplumun en küçük birimi olan ailede dahi fertler, birbirlerine teğet yaşamaktadırlar. Çelebi'nin araştırması da bu konuda; Türk aile yapısının aslında farklı ve tek merkezde bütünleşmeyen bir otorite ilişkisine sahip olduğunu göstermektedir (Çelebi 1990).

Aslında kadına yönelik çalışmalarda temel sorun; kadının biyolojik bir varlık olarak ele alınmasının varabileceği/vardığı alanın birbiriyle

uyumluluk gösteremeyen niteliklerde olmasıdır. Sosyal kategori olarak ele alınmasında belirleyici olan onun aile içindeki yeri ve rolüdür (Çelebi 1990). Biyolojik bir varlık olarak bahse konu olması ise, kadının sahip olduğu "kadınlık" özelliklerinin verili olmasını öngörür ve aslında bu konuda söylenebilecek pek fazla bir şeyin olmadığına da neden olur.

Bilindiği gibi bu, bir çok antropologun en çok üzerinde durduğu konular arasındadır. Acaba insan davranışlarını belirleyen doğa mıdır yoksa toplumsal çevre midir? Ünlü Antropolog Margaret Mead'in teorisi tartışmanın merkezi sayılır. Mead, Güney denizlerindeki bir çok yeri gezdikten sonra, o zamana kadar varolan temel anlayışın tersine insan davranışlarını belirleyen asıl şeyin "yetişme tarzı" olduğunu keşettiğini söyler. Teorisini açıkladığı kitabı Samoa'da Gençlik Çağı (1928), en çok okunan antropoloji kitapları arasında yer aldı. Fakat daha sonra Avustralyalı bir profesör, Derek Freeman, aynı yerde yaptığı araştırmada Mead'ın iddia ettiği bulgulara benzer bulgulara rastlamadığını, hatta orada bulunan insanların büyük bir kısmının Mead'le alay ettiklerini yazar (Hellman 2001). Freeman'a göre, Mead'in Samoa hakkındaki iddialarının birçoğu temelden yanlış, bazıları da mantığa aykırıdır (Hellman 2001).

Yine konunun tartışmalı olan bir diğer yönü ise, tarihin belli bir döneminde aslında insanlığın ana erkil bir sıra düzenin (hiyerarşinin) olduğu bir toplumsal forma sahip olduğudur. Böyle bir dönemin gerçekte olup olmadığı veya oldu ise nasıl dumura uğradığı çok net değil ama net olsa bile, bilimin bugünkü gerçekliği bir veri olarak kabul ettiğini dikkate aldığımızda da yeni bir açılımın sağlanması olası değildir. Çünkü

kadınlar, toplum tarafından kendilerine biçilen roller içinde kendi tanımlamalarını sağlayacak yapıyı kendileri üretmekte (taşımakta) dilerler son kertede. Kadındaki "taşıyıcılık"ta buraya dayanır. Toplumsal değerleri taşıyan onun bu taşıyıcılık/analık özelliğidir.

Kentsel Yaşam ve Kentleşmenin Kurumsal Yapısında Birey Olmak

Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki; tüm medeniyetler şehirdirler. Bir başka ifade ile; medeniyetlerin beşiği kentlerdir, tarih, kentlerin tarihidir (Akbar 1992). Köylülüğün (bedeviliğin ve göçebeliliğin) bir tarihi yoktur çünkü "köylülük" herhangi soyut bir düşünce temelinde yeni bir ilişkiyi geliştirecek performansı göstermemektedir. Bundan dolayı da düşünsel ve toplumsal değişimi izlemek için kentlere bakmak gerektiği söylenebilir.

Bilindiği gibi kentleşme, sanayileşme ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak ortaya çıkan bir süreçtir. Tarımdan sanayiye geçiş süreci, sanayi merkezli bir yerleşimi doğurmuş ve bu da kent sayısının artmasına ve kentlerin büyümesine neden olmuştur. Bu büyüme, toplum yapısında, değerler sisteminde, normatif yapılar ve insan davranış ve düşünceleri ile ilişkilerde kente özgü değişikliklere yol açan geleneksel örgütlenmenin yerine işbölümüne dayanan ve uzmanlaşmaya yol açan bir nüfus birikimi sürecidir de aynı zamanda (Keleş 1993). Nitekim batıdaki sanayi devrimi bir "kentleşme devrimi" olarak da yorumlanır (Sezal 1992). Gerçekten de birçok toplumsal yapılanmanın ve insan ilişkilerinin değiştiği yüzyıl olarak tanımlanan on sekizinci yüzyıl, kentleşmenin de en hızlı dönemini yaşadığı yüzyıl olmuştur ve bu kentleşme süreci ile beraber oluşan modern-kent yaşamı, geleneksel yaşamı çökertmiştir.

Değişim için yeni bir anlamın da bulunduğu bir döneme denk gelen bu süreç, mübadele yeteneğinin keşfedilmesi olarak ta zikredilebilir. Herhangi bir nesnenin sahip olduğu değer bir başka nesnede hiçbir eksilmeye neden olmadan doğrudan "temsil" edilebileceğine olan inanç, yeni bir ontolojik bakış doğurmuştur. İnsanı "öz varlığı"yla değil de "sahip oldukları"yla anlamaya çalışan veya anlamlandıran yeni bir anlayış. İnsanın insanlığından olması sorunundan öte insanlığın değişmiş olması sorunuyla karşı karşıyadır modern kent insanı. Kentli stresli, telaşlı, gergin, saldırgan ve aynı zamanda taciz altındadır. İyi huylu ana-babalar, şefkatli büyükler, saygılı küçükler, dost komşular tanrı misafiri yabancılar, bugünün kent yaşamında ancak türlerinin son örneği olacak kadardırlar (Akbar 1992).

Sosyolojik anlamda kentleşme, dar mekanlı bir topluluk hayatından, geniş mekanlı bir toplum hayatına geçiş ve bu ikinci yaşama biçimine göre yeni sosyal ilişkiler, tutumlar ve bunların gerektirdiği yeni örgütlenmeler içine girilmesidir (Erkan 2002). Kente göç ile birlikte başlayan nüfus dinamiğinin kentin belirli bir kesiminde kararlılık kazanmasına kadar süre gelen bu aşama, "kentlileşme" olarak adlandırılabilir. Bu süreç içinde, yeni kentliler, değişik evrelerden geçerek kentin sürekli yerlisi durumuna gelirler (Irmak 1982).

Kent(li)leşme genel anlamda bir toplumsal değişim, uyum ve bütünlüğe sürecidir. Kısaca, kente göç eden nüfusun yeni koşullara uygun ilişkiler biçimi geliştirerek kentin bir ögesi olma sürecidir. Bu süreç, kentin bürokratik yapısı, yerleşik nüfus, kentsel örgütlerle olan ilişkilerin artmasıyla hızlanır ve kentleşme tutumlarının bireylerce benimsenmesine de katkıda bulunur.

Ayrıca, bireyin yapmış olduğu iş, gelmiş olduğu yerle ilişkileri de kentleşme sürecini etkileyebilmektedir. Sözcülemi göç ettiği yerle olan ilişkilerin yoğun bir biçimde sürdürülmesi bu süreci olumsuz yönde etkilemektedir. Kentin yerleşik nüfusu ve örgütlü yaşam içinde yer almasının artması ile birlikte de kentleşme hızlanmaktadır. Kentleşme süreci hızlandıkça, bütünleşme de artmaktadır. Fakat geleneksel bir kent kültürüne sahip olmayan yerleşim birimlerindeki nicel yoğunluk veya büyüme, Coser'ci anlamda bütünleşmeyi öncelleyen değil, onu bertaraf eden bir durumdur. Bundan dolayı da Türkiye'de kentleşme, toplumsal değişim dinamiklerin kırsal kökenli olanların lehinde devam eden bir değişim ve yapılanmayı oluşturmaya devam ettiği için bir çok alanda olduğu gibi bu konuda da "arabesk" bir tarzın, mimari tarzın ön gördüğü bir yapılanma sürecine doğru evrildiği söylenebilir.

Köyden kente büyük beklentilerle göç edenlerin çoğunun beklentileri gerçekleşmediği için kentleşme açısından ciddi sorunlar yaşanmaktadır (Bayhan 1997). Kentten öç almak için çabaladığını söyleyen ünlülerden (!) geçilmiyor artık. Bir yanda kentin onlara düşmanca bir tavır içinde olduğunu düşünen yeniler, diğer tarafta hızlı bir değişim temposu içinde sanayileşen ve bunun için de iş gücüne ihtiyaç duyanlar.

Kırdaki ilişkileri kente taşıyanlar, kırsal alana ait üretim biçiminden farklı olan üretim biçimi içinde eriyip giderken ne tam köylü ne de tam kentli olabilen bu kitleler anomi ve yabancılaşma olasılığı ile karşı karşıya gelmektedirler. Bunun en çarpıcı örneği büyük kentlerin kenar mahallelerinde oturan kimi genç bayanların, pantolon, şalvar veya pijama gibi giysilerin

üstüne etek giymeleridir. Özellikle bir kent tarihine ve kültürüne sahip olmayan yeni yerleşim birimleri (şantiye kentler), bu ve benzer konularda farklı bir değişim döngüsünün içine girmektedirler. Kente sonradan göç edenlerin önemli bir kısmı kendileri ile kentliler arasında önemli üç temel fark görmektedir; aile içi ilişkiler, insanlarla ilişkiler ve sahip olunan imkanlar (Bağlı 2002).

Batman Tarihi ve Kentleşme Bağlamında Batman

Batman ili, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Dicle bölümünde 550-570 m arasında değişen rakımla bir arazi üzerinde bulunan 498 km² alanda bulunmaktadır ve ülkemizin ekonomisine önemli katkısı olan petrol rezervlerinin büyük bir kısmına sahiptir. Doğusundaki Kira dağı silsilesi kuzey güney doğrultusunda 900 m yüksekliğindedir. Devlet karayolu ve demiryolu olarak iki noktadan geçit sağlanmaktadır. İlin doğusunda Siirt, kuzeyinde Bitlis ve Muş, batısında Diyarbakır, güneyinde Mardin yer almakta olup; Kozluk, Hasankeyf, Gercüş, Beşiri ve Sason ilçelerinden oluşmaktadır. Batman, özellikle 1930'larda yörede petrolün bulunması ile kurulmuş ve bundan sonra bir gelişim göstermiş bir yerleşim birimidir. Nitekim bugünkü Batman ilinin üzerinde kurulduğu yer olan İluh, Elah veya Elahan 1945 nüfus sayımında 90 haneli ve 443 nüfuslu Siirt ili, Beşiri kazasına bağlı bir köy idi ve nüfusun önemli bir kısmı bundan sonra oraya göç edenlerden oluşmaktadır. M.T.A.'nın 1934 yılından itibaren yaptığı çalışmalar ve rafinerinin kurulması ile birlikte İluh, çevre köy, ilçe ve illerden büyük bir göç almış ve bu göçler sayesinde süratli bir gelişme göstermiştir. 1937 yılında bucak haline getirilen Batman, 1957 yılında ilçe, 16 Mayıs 1990 tarihinde il olmuştur (Batman 2000). Ancak bu gelişmeye paralel olarak

toplumsal gelişmenin de gerçekleştiğini, insanların normal bir değişim süreci içinde kentleşebildiklerini söylemek zordur. Çünkü buraya (kente) göç edenler, kentli bir tutumla karşılaşmıyorlar ve kentleşmeyi sağlayan sosyal bir çevreye de sahip olamıyorlar.

Bu bağlamda Batman ilinin bir özelliğine daha dikkat çekmek gerekiyor ki o da; Batman'ın, Batman "yöre"sine özgü sayılabilecek folklorik kültürel varlıklar açısından son derece fakir bir yer olmasıdır. Yerli bir kültürün olmayışı, globalleşme sürecinden etkilenen insanlar için gerekli sığınakların da olmaması anlamına gelmektedir. Aidiyet duygularının somut bir karşılığı olmayan bu insanlar, kendilerini ifade edecek bir kimlik bulmakta bunalım yaşamaktadırlar. Gerek etnik köken olarak gerekse de ideolojik olarak hep kendilerini dışta gören bu insanlar için asıl sorun aslında kendilerine ait olmayan bir kültüre bağlanmış oldukları duygusuna kapılmış olmalarıdır. Kaldı ki, resmi ve gayri resmi kültür politikaları da bu konuda yörenin sahip olduğu kültürel dokunun sadece "folklorik" bir nitelik/zenginlik olarak görülmesi gerektiğini vurgulamaktan öteye gidememişlerdir. Bölgedeki geleneksel aşiret yapısı* veya sözüm ona "feodal yapı", toplumsal ilişkileri ve kurumları anlamının esas alanı olarak görülmediği sürece bunlar sadece folklorik bir zenginlik olarak değerlendirilmeye devam edecektir.

Kendisine ait bir "kent kültürü" olmayan yerlerde ise sorun daha da karmaşıktır. Bu yer-

lerdeki bireyler, toplum içinde kendilerine yer edinmekte zorlanırlar ve bundan dolayı da buradaki geleneklere olan bağlılık, bireyin kendi iç dünyasında anlamlandırabildiği bir bağlılık değildir. Zaten bütün dünyada görülen globalleşme ve modernleşme de en çok bu tür yapılar üzerinde etkili olmaktadır. Geleneksel olanı bertaraf eden modernleşme, gelişmiş toplumlarda insanlara tatminkar bazı değerler sunarken, geleneksel toplumlar bir türlü bu tatmini sağlayacak olguları bulamıyorlar ve bu da patoloji üreten bir sürece dönüşmektedir. İşte bu süreçler ve etkenler bağlamında Batman intiharları anlaşılmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır.

Bilindiği gibi konu ile ilgili yapılan yorumların başında; "aşiret yapısının sonlanmasının neden olduğu boşluk" olarak gösterilmektedir (Aktay 2000), (buna kısmen katılıyorum) ancak durum sanıldığı kadar basit/açık değildir. Aktay'a göre; "Bu aşırı şiddetin neden erkeklerde değil de ağırlıklı olarak kadınlarda intiharlara yol açtığına gelince. Kuşkusuz, Güneydoğu özelinde modernleşme sürecinin kadınlar üzerinde çok kendine özgü sonuçları olmaktadır... öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, şiddetin bir türü olarak intiharı geniş anlamıyla aldığımızda, erkeklerin daha az intihar etmediklerini saptayabiliriz. Şiddetin bir gündelik hayat kültürü olarak yaşandığı 15-20 yıllık bir süre içerisinde "yaşamaktan vazgeçme"nin tek yolunun kendini öldürmek anlamında intihar olmadığını gördüğümüzde, erkeklerdeki intihar oranının, kadınlara nispetle, intihar olaylarındaki ortalama değerlerden daha düşük olmadığını görebiliriz. Gerçi, Durkheim'in şekillendirdiği intiharın sosyolojik terminolojisinde, ucunda ölümün kayda değer bir ihtimal olarak bulunduğu bir işe girişmenin de bir çeşit intihar

* Bu yapı, başka tarihsel koşulların oluşturduğu toplumsal formlarla aynı özellikler taşısa bile aynı kavramlarla (feodal yapı gibi) ifade edilemez.

sayıldığını biliyoruz. Bencil olarak nitelendirdiği, tamamen kişisel acılara ve hayatın katlanılmazlığına karşı ortaya çıkan türüne karşılık, kendini toplumsal bir değer veya amaç için fedâ etme kültürü de bir çeşit intihardır (Elcil intihar). Bu da Zizek'in bahsettiği "simgesel çıkmaz" durumunda kalmış olmaktan dolayı değil, aksine "yoğun bir simgeselleştirme" ortamından kaynaklanan bir intihar biçimidir. Yoğun, hatta aşırı simgeselliğin, simgesel çıkmazla aynı ölçüde hayatın şartlarını zorladığı veya bu şartlardan koptuğu anda, ölüm, şehitlik söylemleri aracılığıyla estetik bir seçenek olarak hayatın en normal seçenekleri arasındaki yerini alır. Güneydoğu'da her iki durumda, ya simgesel yoğunluktan veya simgesel çıkmazdan beslenen intihar kültürü, kadın ve erkekler arasında en fazla intiharin gerçekleşme biçimi itibarıyla bir fark gözetir" (Aktay 2000).

Bütün bu söylenenlere bir şey daha eklemek gerekir; neden Batman dışındaki geleneksel yapının en az Batman kadar güçlü olduğu bilinen illerde de Batman'dakine benzer bir bunalım ve intihar yaşanmamaktadır? İşte bu soru bizi hem farklı bir intihar tipi ile hem de farklı bir toplulukla karşı karşıya getirmektedir. Neden aynı şekilde geleneksel yapının baskısının yoğun olduğu başka illerde de yüksek oranda intiharlara veya anormal, farklı tepkilere rastlanmamaktadır?

Kısaca toplumsal değerlere ve geleneklere bağlılığın güçlü olduğu toplumlarda değişim de o oranda güç olmaktadır ve Batman'daki temel bulgular da bunu göstermektedir (Bağlı Sever 2003). Ancak konunun tek nedenle açıklanması asla nesneye uygun bir bilgiyi içermez. Kentin tarihsel geçmişi, radikal veya aşırı ideoloji merkezli toplumsallaşma, (sosyalizasyon)

kaçınılmaz olarak patoloji üretmektedir, kaldı ki gelişmekte olan ülkelerde zaten kentleşme hep sorunlu bir süreci (anomi'yi) içermektedir.

Kimlik bunalımı da denebilecek bu durumun, hiçbir yerde dayanak bulamayan, kentsel yaşam tarzlarına uyum sağlayamamış yeni kentli veya kentleşmemiş köylülerin kabullenemediği, tutunamadığı toplumuna ve kendisine karşı yabancılaşma ile kendini gösterir. Globalleşmenin doğurduğu yeni koşullar içinde kendisine bir kimlik bulma çabası içerisinde olan bireylerin karşılaştıkları temel sorun sahip oldukları kültürün değiştirilmesidir. Bunun gerçekleşmesi de sanıldığı kadar kolay olmadığından oluşan gerilim ve geleneksel baskı mekanizmaları bireyleri radikal yollara başvurmaya sevk etmektedir ve bundan en çok mağdur olan kadınların bu yola başvurdukları görülmektedir. Yabancılaşmanın, bireylerde dumura uğrattığı bu türden tinsel bir kopuş *ait olma duyularının* yitimine yol açarken, yerleşik buldukları kent alanlarına karşı sorumluluk almama, doğal yaşam alanlarını talan etme gibi durumlar doğurabilir. Kentli olmayan ve umut ettiği yaşam tarzlarını gerçekleştiremeyen bireyler, kentli olanlara karşı kindar tutumlar geliştirebilecekleri gibi kendilerine karşı da bir cezalandırmayı düşünebilirler. Yabancılaşmanın bireyde yol açtığı bu tahribat, her şeyden önce masumiyetin yitimini ve bundan da önemlisi kişinin hayatı kendi kendisine anlamlandırmasını kaybetmesine neden olacaktır. Bu durum kişinin anlamlandırmaktan dolayı çektiği sorun, sözgelimi anarşi ortamında veya aşırı bir ideolojik dünya görüşü içerisinde manipüle olup açığa çıkmayabilir ancak, ortamın veya ideolojinin vaat ettiklerinin sadece bir hayal olduğunun anlaşılması ile, baş-

ka bir şekilde kendisine bir ifade alanı oluşturabilir.

Geleneksel üretim biçiminden kapitalist üretim biçimine geçen ya da geçmekte olan tüm toplumlarda bu türden bunalımlar yaşanmaktadır. Marx'ın "özdeksel yabancılaşma" olarak tanımladığı bu durum, ülkemizde geçekondulaşma ile yaşanan genel değişimi ifade etmek için kullanılabilir aslında. Burada vurgulanmak istenen; değişimin varolan üretim araçlarına ve ilişkilerine uygun olmayan bir biçimde devam ediyor olmasıdır. Daha yalın bir ifade ile söylemek gerekirse; değişimin üretim araçlarının ve ilişkilerinin öngördüğü yönde devam etmemesi toplumların "arabesk"leşmesine neden olmaktadır.

Barbara Ward'a göre: Nitelsiz yoksul, boğaz tokluğuna yaşadığı tarımsal kesimden kente göçmekle; kırsal alandaki yoksulluğunu büyüyen kentlerin kenar mahallelerinde yıldan yıla hızla genişleyen geçekonduların pavelaların, bidonvillelerin belki daha çok derin sefilliğiyle değişmektedir. Bu yığınlar... hemen hemen her yerde, güçsüz kamu düzenini hafife alan ve böylelikle kurtulmalarını sağlayacak tek yol olan ekonomik gelişmeyi geciktiren, yerel umutsuzluğun ve sevgi yoksulluğunun kurbanlarıdır (Keleş 1982).

Batman İlindeki İntihar Olaylarının Kimi Bulguları

2000 yılının ilkbahar aylarında Batman'da intiharların arttığı yerel, ulusal ve dış basında gündeme gelmeye başlamış, konu birçok açıdan gündeme taşınıp tartışılmıştır. Ancak intihara ilişkin söylenebileceklerin hiçbirisinin söylenmiş en son söz olamayacağı gerçeğinden hareketle konunun ele alınmayan yönünün de

dikkate alınarak serin kanlılıkla irdelemenin ve konunun sosyolojik, psikolojik, antropolojik ve felsefi açıdan (çok disiplinli bir bakışla) da nasıl ele alınabileceği/alındığını göz önünde bulundurmanın daha yararlı olacağı düşünülmüştür.

2000 yılında Batman ilindeki intihar oranlarında meydana gelen anormal artıştan ve çok fazla olan intihar girişimlerinden ciddi kaygı duyan Batman Valiliği, Dicle Üni versitesi ile işbirliğine giderek konunun akademik bir şekilde araştırılması talebinde bulunmuş ve konu, Dicle Üniversitesinden bir grup öğretim elemanı tarafından araştırılarak ilgili kuruluşlara sunulmuştur. Araştırma esnasında intihar edenlerin aileleriyle birebir görüşülüp anket uygulanmış ve aynı zamanda diğer resmi kurum ve kuruluşlarda; polis-jandarma-hastane ve adli birimlerce tutulan intiharlara ilişkin tüm kayıtlar da incelemeye alınmıştır.

İntihar eden ve girişimde bulunanların tamamının adresleri tespit edilerek bizzat araştırmayı yürütenler tarafından intihar girişiminde bulunanlarla ve intihar edenlerin aileleriyle yüz yüze görüşme yapılmış, anket uygulanmıştır. Ayrıca intihar edenlerin aile reisleri ve akrabalarıyla/yakınlarıyla olayı sağlıklı bir biçimde anlayabilmek için ayrıntılı bir görüşme de yapılmıştır.

Bu araştırmada; sosyolojik bir olgu olarak kabul edilen intiharın toplumsal nedenleri araştırmaya çalışıldı. Bu bağlamda öncelikle intihar edenlerin ve girişimde bulunanların sosyo-demografik özelliklerinin nasıl bir dağılım gösterdikleri; yaş, cinsiyet, eğitim durumu, gelir düzeyi, oturduğu konut tipi ve doğduğu yer gibi bağımsız değişkenleri açısından incelemeye çalışılmıştır.

Araştırma sonucunda Batman ilinde 2000 yılı içerisinde 31 tamamlanmış intihar vakasının gerçekleştiği görülmüştür. İntihar girişiminde bulunanların sayısı ise 99 olarak kayıtlara geçmiştir. 2000 yılı genel nüfus sayımı geçici sonuçlarına göre Batman İli nüfusu 475.688'dir. 2000 yılında Batman ilinde intihar oranı 6.51/100.000.000, İntihar girişimi ise; 20.81/100.000.000 olarak hesaplanmıştır. Türkiye'nin geneline bakıldığında intihar oranı yaklaşık 3/100.000.000 seviyesindedir. Bu sonuçlardan ortaya çıkan gerçek, Batman intiharlarının oranının Türkiye ortalamasının iki katından daha fazla olduğudur. Fakat Dünyanın bazı ülkelerindeki intihar oranları dikkate alındığında Batman intihar oranları daha geri plandadır. Örneğin Almanya'da 14/100.000.000, ABD'de 11/100.000.000, Çin'de 16/100.000.000, Fransa'da 19/100.000.000, Japonya'da 19/100.000.000, İsviçre'de 20/100.000.000, Rusya'da 39/100.000.000.

Bu çerçevede intihar eden 31 kişinin (22'si kadın 9'u erkektir) % 24.2'si erkek, % 75.8'i kadındır. Bunların yaş dağılımları ise % 36'sı 15-20, % 18'i 21-25, % 15.2'si 26-30, % 3'ü 31-40, % 9'u 41-50, % 3'ü 51-60, % 3'ü de +60 tır.

İntihar edenlerin cinsiyete göre yaş dağılımları ise şöyledir; Erkekler, % 25'i 21-25, % 25'i 26-30 ve yine % 25'i daha 41-50 yaş grubunda, kadınlarda ise bu oran % 40 ile 21-25 yaş grubunda en yüksek düzeydedir % 20'si de 15-20, % 25'i 26-30 ve % 10'uda 41-50 yaş grubundadırlar. Oysa Türkiye ve Dünya İntihar oranlarına bakıldığında erkek intiharlarının kadın intiharlarından daha yüksek olduğunu görmekteyiz. Bu veriler Batman'a özgü bir intihar niteliğiyle karşılaştığımızı göstermektedir.

Bu nedenle klasik intihar yaklaşımlarıyla Batman intiharları açıklanmasının güçlüğü ortaya çıkmaktadır. Batman'daki erkek intihar oranlarına baktığımızda bu oranların Türkiye oranlarına yakın olduğu hatta bundan da düşük olduğunu göstermektedir. Ancak kadın intihar oranlarının fazla olması konunun özellikle kadın bağlamında ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Örneğin; yaklaşık olarak Almanya'da erkekler kadınlara göre 3 kat daha fazla intihar etmektedir. ABD'de bu oran 4.5 kata kadar çıkmaktadır. Brezilya'da 4 kat, Fransa'da 2.5 kat, Finlandiya'da 3.5 kat, Rusya'da 5 kat fazladır. Sadece Çin'de kadın intihar oranları erkek intiharlarından 1.5 kat daha fazladır.

İntihar edenlerin ailelerinin gelir düzeyinin de birbirine yakın ve ortanın altında olduğu görülmüştür. 2000 yılı rakamlarına göre aylık geliri; 100 milyon veya altı olanlar; % 30, 100-200 milyon civarında olanlar % 35, geri kalanların ise 200-500 milyon arası olduğu belirlenmiştir. Yine söz konusu grubun oturduğu konut tipinin ortak özelliklerinin olup olmadığı araştırılmış ve önemli bir kısmının (% 63) gecekondulu veya bahçeli ev tipi konutta oturanlar olduğu görülmüştür.

2000 yılında gerçekleşen 99 intihar girişiminin 85'i kadın 14'ü erkektir. Burada kadınların erkeklere göre 6 kat daha fazla intihara teşebbüs ettikleri görülmektedir.

Tamamlanmış 9 erkek intiharlarından 4'ü kendini asarak, 1'i ilaç içerek, 3'ü ateşli silahla ve yine 1'i de yüksekten atlayarak hayatına son vermiştir.

Bu oran kadınlarda ise şöyledir: Tamamlanmış 22 kadın intiharlarından 10'u kendini asarak, 7'si ateşli silahla, 3'ü yüksekten atlaya-

rak ve birer tane de ilaç veya kimyasal madde içerek ve kendini yakarak hayatına son vermiştir.

Burada ası yönteminin ve ateşli silah yönteminin hem erkeklerde hem kadınlarda yüksek olması intiharda kararlılığı gösterir ve dikkat edilmesi gereken konu; intihar edenlerin yaş oranları ile intihar yöntemleri dikkate alındığında, ateşli silahlara kolay ulaşılabildiği görülmüş ve bu konunun dikkatlerden kaçırılması gerektiği söylenebilir.

İntihar girişimlerindeki yöntemlere bakıldığında ise; 14 erkeğin 11'i ilaç ve kimyasal madde içerek, 2'si yüksekten atlayarak, 1'i kendini yakarak, 84 kadın intihar girişiminin ise 64'ü ilaç ve kimyasal madde içerek, 4'ü asma girişiminde bulunarak, 1'i yüksekten atlayarak ve 3'ü de elini keserek hayatına son vermek istemiştir.

İntihar girişimlerinde ateşli silahların hiç kullanılmamış olması, girişimde bulunanların hayatta olan bağlarını her şeye rağmen bitirmek istememeleriyle ve daha çok bıkmışlığının, kızgınlığının ifade aracı olmasıyla ilgilidir. Ayrıca intihar girişiminde bulunan kişi bunu yaşadığı duygu yoğunluğunun ve yaşamış olanlara gösterdiği tepkinin ciddiyetini ortaya koyabilmek için 'mesaj' olarak kullanmaktadır.

Tüm bu sonuçları özetlemek gerekirse; 20 kişiyle en fazla intihar 15-24 yaş grubunda yoğunlaşmıştır. Daha sonra 5 kişiyle 25-34 yaş grubu, 3 kişiyle 12-15 yaş grubundaki intiharlar takip etmiştir 35-64 yaş arasında 3 intihar gerçekleşmiştir. İntihar edenlerin en küçüğü 12; en büyüğü 61 yaşındadır. Bu sonuçlar, Batman intiharlarının kendine özgü yönünü ortaya çıkartmaktadır. Devlet İstatistik Enstitüsü veri-

lerine göre Türkiye'de intiharlar daha çok 65 yaş üzeridir. Dünya intihar oranları da buna paralel olarak ilerleyen yaşlarda yoğunlaşmaktadır. Batman'da İntihar girişimlerinde de benzer bir durum ortaya çıkmıştır. Girişimde bulunan 99 kişinin 66'sının 15-24 yaş grubu bireylerden oluşmaktadır. Bu rakamların gösterdiği gerçek, Batman'da doğup büyüyen insanların sosyalleşmeleri, özellikle gençlerin toplumsal talepleri karşılama da isteksiz oluşları, olup bitenlerin artık 'kader/yazgı' olarak görülmemesi ve kabullenilmemesi, sosyal çevrenin tolerans azlığı, hayatın olumsuzluklarıyla çok erken yaşlarda yüzleşmeleri.

İntihar edenlerin büyük bir kısmı düşük eğitim düzeyine sahiptir. 11 kişinin okur yazar olmadığı 8 kişinin ilk okul, 6 orta okul, 5 lise 1 kişinin de üniversite mezunu olduğu saptanmıştır.

İntihar girişiminde bulunanlarda eğitim durumları intihar edenlerle benzerlik göstermektedir.

İntihar edenlerin meslek dağılımlarına baktığımızda birinci sırayı ev kadınları/ev kızları, intihar eden kadınların hiçbiri nitelikli bir mesleğe sahip değildir. İçlerinde çalışanlar ise gündelikçi, mevsimlik tarım işçisi ya da geçici olarak büro işlerinde çalıştıkları görülmüştür. Meslek sahibi olmamaları ise sosyal çevre ve ilişkilerini dar bir alana hapsedmelerine neden olmaktadır.

İntihar edenlerin % 64'ü bekar, % 36'sı ise evlidir. İntihar eden kadınların % 61'i bekar, %39'u evlidir. İntihar eden erkeklerin % 85'i bekar, % 15'i evlidir.

Batman intiharlarının medeni durumla ilgili özellikleri, Dünya İntihar oran ve verileriyle

karşılaştırıldığında tek benzer yönü oluşturmaktadır.

İntihar eden ve girişimde bulunan ailelerin % 90'ından fazlasının en az 4 çocuğu bulunmaktadır.

İntiharların % 81'i merkezde, % 19'u ilçe ve köylerde olmuştur.

TV'nin etkisini tespit etmeye yönelik soruza verilen yanıtlarda da bazı yayınların, hayata bağlılığı azalttığı, kuşak çatışmasını körüklediği ve hayatı anlamsızlaştırdığı düşünülen yayınların da bu konularda etkili olduğu aile reisleri ve diğer üyeler tarafından dile getirilmiştir. Sözgelimi "Çocuğunuzun tv'den etkilenerek böyle bir şey yaptığı ihtimalini düşündünüz mü?" sorusuna evet diyenlerden 3'ü, "program adını verebilir misiniz" devamındaki soruya "Baba Evi" dizisi cevabını vermişlerdir. Bu aşağı yukarı % 10 demektir.

Sonuç ve Değerlendirme

Kaba bir sonuç belirtmek gerekirse; sosyal değerlerin güçlü olduğu yerlerde toplumsal değişmeye karşı direnç de o oranda güçlüdür. Değişimin, zorunlu bir süreç olduğu bilinmektedir ancak bu değişimin temel toplumsal alt sistemlerle uyumlu olması, hep beklenen ve arzu edilen bir durum olmasına rağmen değişim, bazı toplumlarda (özellikle geç modernleşen toplumlarda) bu beklentiler doğrultusunda gerçekleşmez. Bu durumu kimi sosyologlar "kurumlar arası eşgüdüm sorunu" olarak tanımlarlar ve bu kaba bir ifade ile patolojik bir durumdur. Bu

patolojik durumun diğer bir yansıması ise "anlamlandırma"dır. Başka bir ifade ile kişinin kendisi ile dış dünya arasında anlamlı bir ilişki kurmasını engelleyen bir süreci doğurur ve hayat anlamsız hale gelir. Bu bağlamda yörede belli bir dönem devam eden terör olaylarının bitmesi, bireylerin kendi kendilerinin farkına varmalarına neden olmuştur. Kendisini anlamsız bir geçmişte kaybedenlerin kendisini bulması da kolay olmamaktadır. Çünkü ideolojik merkezli toplusallaşma süreçleri insan hayatında belli alanları mutlaka boş bırakırlar. Topyekün bir "toplumsal proje" gibi algılanan ideolojiler, zamanla hayatın tamamını anlamlandırmaktan aciz kalırlar ve deyim yerinde ise insanı "başı boş" bırakırlar.

Öte yandan modernleşmeye ilişkin olan "tek tipleşme/türdeşleşme", kimi toplumsal kurumlar ve normlar için olduğu kadar sosyolojinin nesnesi olan tüm toplumsal/kültürel kümeler için de ciddi bir sorunu beraberinde getirmektedir: Bireyler ile varolan toplumsal yapılar veya değerler arasında kopmalara neden olmaktadır. Kuşkusuz, tüm dünyada tek tip bir kültürel dokunun oluşması "sosyolojik muhayyile"yi de tehtid edecek ve toplumların tahlil edilmesinde ciddi sorunlar yaşanacaktır. Modernleşmenin sunduğu global ölçekteki kimlikler ve değerler yerel yapılar içerisinde anlamlandırılmayacak kadar hayattan kopuk veya fazlasıyla soyut olmaları durumunda hayata bakışımızı sağlayan başka bir pencere de yoksa ona karşı en radikal biçimiyle tavır alınmasının farklı bir pratiği olarak görmek gerekir belki de Batman intiharlarını...

KAYNAKLAR

Akbar A (1992) Postmodernizm ve İslam, Çev Osman Deniztekin, Varlık, sayı 1022, 10-11

Aktay Y (2000) Güneydoğu'da İntihar Kalan Sağlar Kimindir? Tezkire, SAYı 18, Aralık-Ocak

Anderson B (1995) Hayalî Cemaatler, Çev İskender Savaşır, İstanbul, Metis Yayınları

Atkinson ve ark (1995) Psikolojiye Giriş II, Çevirenler Kemal Atakay, Mustafa Atakay, Aysun Yavuz, İstanbul, Sosyal Yayınları, 607-608

Babaoğlu AN (1999) Psikiyatrinin Felsefesinde ve Etiğinde Kavram Kargaşası Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi, Cilt 7, Ek SAYı 3, Eylül

Bağlı M (2002) İdeoloji Eksenli Toplumsallaşma Bağlamında Kent Mimarısı, Kentli Tutumlar Ve Kentleşme Diyarbakır Örneği, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, Yayınlanmamış Çalışma

Bağlı M (2000) Modern Bilinç ve Mahremiyet, İstanbul, Perşembe Yayınları

Bağlı M, Sev'er A (2003) Female And Male Suicides In Batman, Turkey Poverty, Social Change, Patriarchal Oppression and Gender Links" Women's Health and Urban Life An International and Interdisciplinary Journal, Year 2003, Volume II, issue 1, 60-55

Batman (2000) Batman Valiliği II Turizm Müdürlüğünce Hazırlanan Tanıtım Katalogu, Batman, Batman Valiliği

Bayhan V (1997) Türkiye'de İç Göçler ve Anomik Kentleşme, Toplum ve Göç, II Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildirileri, Sosyoloji Derneği Yayınları, Ankara, Yayın No 9, 180

Binbaşıoğlu C (1983) Ruh Sağlığı Bilgisi, Ankara, Binbaşıoğlu Yayınevi, 172

Bostan M (1992) Yalnız Huznu Vardır Kalbi Olanın, Kayıtlar, (Sayı 16-Şubat 1992), 12

Çelebi N (1990) Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları, Konya, Sebati Ofset, 5-7

Cole S (1999) Sosyolojik Düşünme Yöntemi, Çev Bekir Demirkol, Ankara, Vadi Yayınları, 21

Durkheim E (1992) İntihar Çev Prof Dr Ozer Ozankaya, Ankara, İmge Kitabevi, 25-25, 20-25

Erkan R (2002) Kentleşme ve Sosyal Değişme, Ankara, Bilim Adamı Yayınları, 13-16

Foucault M (1993) Cinselliğin Tarihi-I, Çev Hulya Tufan, İstanbul, Afa Yayınları 36-37

Foucault M (1992) Deliliğin Tarihi-1-2-3 Çev M Ali Kılıçbay, Ankara, İmge Kitabevi

Freud S (1953) The Interpretation of Dreams, Standart Edition, London, Hoghart Pres

Geçtan E (1984) Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar, Ankara, Maya Yayınları, 177, 178

Goçer A (1991) Sanat ve İntihar, Ankara, Oncu Yayınları, 11, 13

Hançerlioğlu O (1996) Toplum Bilim Sosyoloji, İstanbul, Remzi Kitabevi, 236

Heidegger M (1962) Being and Time, New York, Harper and Row

Hellman H (2001) Büyük Çekişmeler, Bilim Tarihinden Seçilmiş On Tartışma, Çev, Fusun Baytok, Ankara, Tübitak Yayınları, 206, 213

İnam A (1983) "Olçut" Sorununu Bir İrdeleme Hazırlığı, Macit Gökberk Armağanı, Yazı Kurulu Bedia Akarsu-Tahsin Yucel, Ankara Üniversitesi Basımevi, Türk Dil Kurumu Yayınları, (Yayın No 502), 73-78

İnsel A (1990) Türkiye Toplumunun Bunalımı, İstanbul, Birikim Yayınları

İrmak Y (1982) Kentleşme, Cahit Orhan Tutengil Anısına Armağan, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 68

Kahraman HB (2003) Bir Modernite Oykusu, 18 Şubat 2003 Radikal

Kılıçbay MA (2001) Doğu'nun Devleti Batı'nın Cumhuriyeti, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları

Lash S (1991) *Sociology of Postmodernism*, London and New York, Roudledge.

Saydam M.B (1999) *Felsefenin Başlama Noktası: Şaşırma ve Sonrası*, *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi*, Cilt 7, Ek Sayı: 3, 21.

Sezal İ (1992) *Şehirleşme*, İstanbul, Ağaç Yayınları 16.

Smith A (1997) *İnsan, Yapısı ve Yaşamı*, Çev. Erzen Onur-Nida Tektaş, İstanbul, Remzi Kitabevi, 285-286.